

Florek, Marek

Nowe znaleziska zawieszek w kształcie miniatury topora z okresu rzymskiego

Archeologia Polski Środkowowschodniej 10, 249-252

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Nowe znaleziska zawieszek w kształcie miniaturowego topora z okresu rzymskiego

Pan Jarosław Sim z Lublina przekazał do urzędów konserwatorskich w Lublinie i Sandomierzu dwie srebrne zawieszki w kształcie stylizowanego miniaturowego topora. Obie miały zostać znalezione przypadkowo w bliżej nieznanymi okolicznościach, być może przy pomocy wykrywacza metali, wiosną 2007 roku: pierwsza w sąsiedztwie kościoła parafialnego pw. Św. Trójcy w Zawichoście, pow. sandomierski, druga na terenie wsi Moszna, pow. lubelski.

Opis zabytków

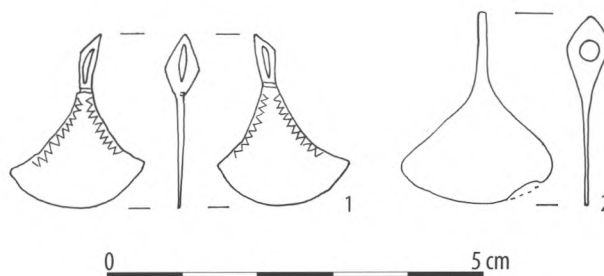
Zawieszka z Zawichostu: płaska, wykonana ze srebrnej blaszki w kształcie stylizowanego topora; w obrysie zbliżona do równoramiennego trójkąta z lekko załamany do środka ramionami i łukowatą podstawą, którego wierzchołek przechodzi w pionowe romboidalne wieszadełko z podłużnym pionowym otworem, prostopadłe do płaszczyzny zawieszki; granica między wieszadełkiem a płaszczyzną zawieszki podkreślona dwiema poziomymi kreskami; po obu stronach zawieszki wzdłuż boków na ponad 2/3 ich długości poczynając od wierzchołka ornament w postaci zygzakowatej linii wykonanej stempekami. Wymiary: wysokość – 23 mm (w tym wieszadełko 7 mm); maksymalna długość – 18 mm; grubość blaszki – 0,8 mm; wymiary wieszadełka – 5,5 x 7,0 mm; wielkość otworu w wieszadełku – 4,5 x 1,5 mm (ryc. 1: 1).

Zawieszka z Mosznej: płaska, ze srebrnej blaszki w kształcie stylizowanego topora; w obrysie zbliżona do równoramiennego trójkąta z łukowatą podstawą i wierzchołkiem przechodzącym w pionowe romboidalne wieszadełko prostopadłe do płaszczyzny zawieszki, z okrągłym otworem; powierzchnia zawiesz-

ki pokryta zielonkawą patyną. Wymiary: wysokość – 26 mm (w tym wieszadełko 10 mm); maksymalna długość – 21 mm; grubość blaszki – 0,8-0,9 mm; wymiary wieszadełka – 6,0 x 10,0 mm; średnica otworu w wieszadełku – 2,5 mm (ryc. 1: 2).

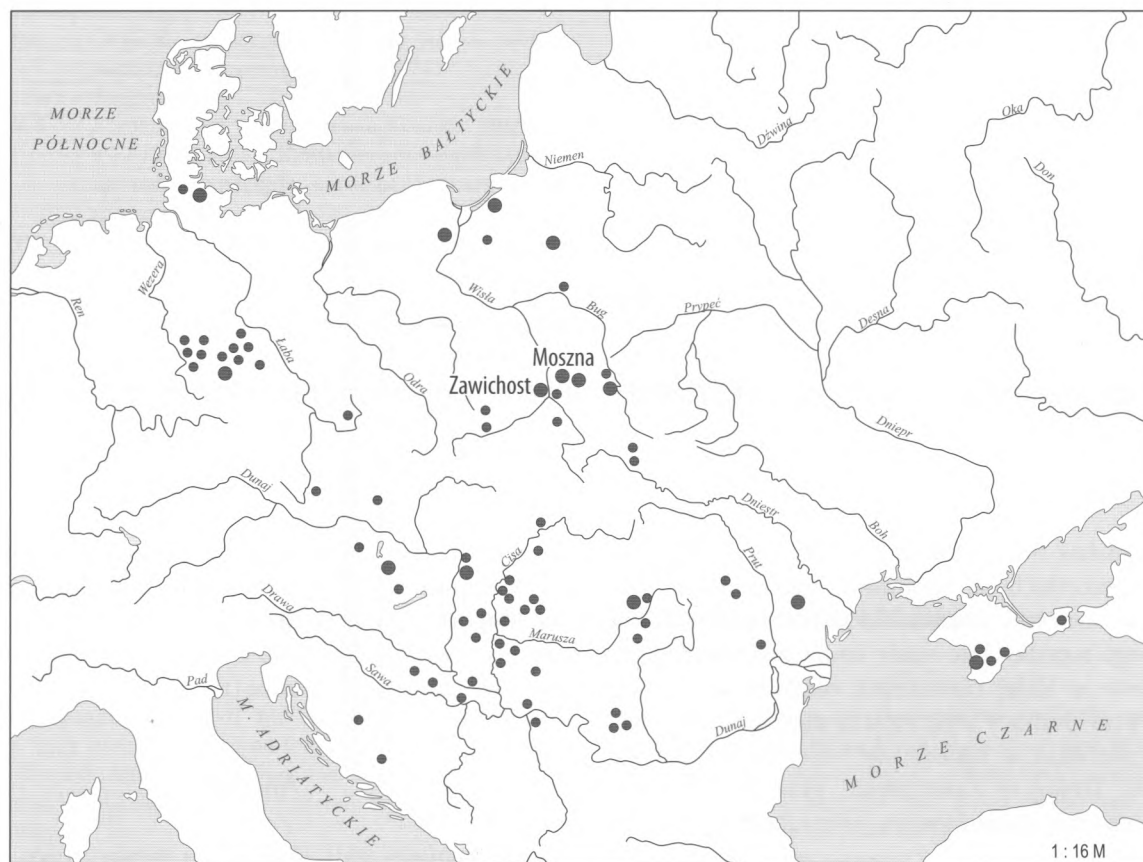
Analiza

Zawieszki (wisiorki) w kształcie miniaturowych toporów, pełniące prawdopodobnie funkcje amuletów, w basenie Morza Śródziemnego i terenach przyległych znane były już w eneolicie. Na terenie Europy Środkowej i Wschodniej pojawiają się u schyłku okresu przedrzymskiego i występują do początków okresu wędrowek ludów. Można wyróżnić w tym czasie dwa główne skupiska ich występowania: obszar między górną Wezerą a środkową Łabą oraz tereny Wielkiej Niziny Węgierskiej. Ponadto znane są z ziem polskich, Czech, Serbii, Siedmiogrodu i Mołdawii, na wschód sięgając po środkowy Dniepr i Krym (ryc. 2). Wykonywane były najczęściej ze srebra, rzadziej z innych

Ryc. 1. Srebrne zawieszki w kształcie stylizowanego topora: 1 – Zawichost, pow. sandomierski; 2 – Moszna, pow. lubelski. Rys. M. Florek.

Fig. 1 Silver pendants in the shape of a stylised axe: 1 – Zawichost, Sandomierz district; 2 – Moszna, Lublin district. Drawn by M. Florek.

Rys. 2. Rozmieszczenie znalezisk zawieszek w kształcie stylizowanego topora typu 3 (duże kółko) i pozostałych typów (małe kółko) w Europie Środkowej i Wschodniej w okresach rzymskim i wędrowek ludów (wg A. Kokowski 1998 z uzupełnieniami autora). Rys. M. Florek, M. Juran.

Fig. 2. Distribution of finds in the shape of a stylised axe, of type 3 (large circle) and other types (smaller circle) in Central and Eastern Europe in the Roman Period and the Migration Period (after A. Kokowski 1998 with the author's supplements). Drawn by M. Florek, M. Juran.

metali. Ich kształt jest zróżnicowany – od zawieszek będących wiernymi naśladownictwami prawdziwych toporów, poprzez formy o różnym stopniu stylizacji, do okazów o wyglądzie tylko ogólnym pokrojem nawiązującym do idei topora.

Andrzej Kokowski, który zebrał informacje o ponad 150 zawieszkach w kształcie miniaturowych toporów z 79 stanowisk datowanych na okresy rzymski i wędrowek ludów, sklasyfikował je w następujący sposób: typ 1 – stanowiące wierne naśladownictwa prawdziwych toporów (ich rzeczywiste miniatury); typ 2 – nieomal trójkątne wisiorki z blaski zaopatrzone w niewielkie uszko, z silnie łukowatym ostrzem, nie wychodzącym jednak poza zasięg ramion wisiorka; typ 3 – o zarysie zbliżonym do trójkąta równoramiennego, z długim i wąskim wieszadłem i nieznacznie tylko łukowatym ostrzem; typ 4 – o „kottwicowym” obrysie, z silnie odgiętymi krawędziami ostrza i masywnym, często bogato profilowanym wieszadłem; typ 4A – to okazy o podobnej charakte-

rystyce, których uszko powstało poprzez zagięcie jęczkowatego wypustu; typ 5 – o kształcie wysokiego trójkąta i silnie klinowatym przekroju, z otworem w najszerszym miejscu klina; typ 5A – o podobnej charakterystyce, lecz z uszkiem jak u typu 4A; typ 6 – o obrysie dzwonowatym, z wyraźnie łukowatym ostrzem (A. Kokowski 1998, s. 100-101, ryc. 1 oraz s. 109, ryc. 2).

Powtórnie ozdoby o kształtach miniaturowych toporów w Europie Środkowej i Wschodniej pojawiają się we wczesnym średniowieczu. W przeciwieństwie jednak do zawieszek z poprzedniego okresu, nie są to już formy stylizowane, ale dość wierne naśladownictwa prawdziwych toporów bojowych. Znane są one przede wszystkim z terenów Europy Wschodniej i łączone zazwyczaj z drużynnikami ruskimi lub rusko-wareckimi (W. Panasiewicz, M. Wołoszyn 2002, s. 249, 268-270).

Opisane wyżej zawieszki z Zawichostu i Mosznej są zbliżone do typu 3 wisiorków w kształcie stylizo-

wanego miniaturowego topora z okresu rzymskiego wg klasyfikacji A. Kokowskiego, wiązane przez niego z szeroko rozumianym kręgiem kultur gockich i datowanego na fazę C₂ (A. Kokowski 1998, s. 101-102). Tak też zapewne należy określić chronologię obu zabytków. Najbliższe im pod względem formy są należące do typu 3 żelazne wisiorki z cmentarzyska w Sintana de Mureș w Siedmiogrodzie, srebrne zawieszki z Bosau i Dienstad w Niemczech oraz wykonane ze stopu miedzi, być może częściowo posrebrzane zawieszki z Gródka, pow. hrubieszowski (A. Kokowski 1998, ryc. 1: B, C; ryc. 4: 7, 60; ryc. 5: 15). Zawieszka z Dienstad oraz jedna z trzech zawieszek z Gródka są nawet zdobione prawie identycznym ornamentem jak zabytek z Zawichostu, przy czym na tym ostatnim znajduje się on tylko wzdłuż krawędzi bocznych wisiorka, podczas gdy na tamtych również na łukowatej podstawie. Zasadnicza różnica między zawieszkami z Zawichostu i Mosznej a wisiorkami typu 3 polega na odmiennym ukształtowaniu wieszadła. Podobnego kształtu romboidalne wieszadło ma natomiast, zaliczona do typu 2 wisiorków w kształcie topora, zawieszka z Jakuszowic, pow. kazimierski (A. Kokowski 1998, ryc. 4: 26). Z kolei same wieszadła opisywanych zawieszek różnią się między sobą kształtem otworu. W przypadku zawieszki z Zawichostu jest to pionowy podłużny otwór, natomiast zabytek z Mosznej posiada otwór okrągły. Być może zatem należałoby w obrębie typu 3 zawieszek w kształcie stylizowanego topora wydzielić dwa warianty (podtypy): 3A – z romboidalnym wieszadłem i pionowym podłużnym otworem oraz 3B – z romboidalnym wieszadłem i okrągłym otworem.

Wnioski

Zawieszki w kształcie miniaturowych stylizowanych toporów znane są przede wszystkim ze znalezisk grobowych, jedynie niewielka ich część odkryta została na terenie osad bądź wchodziła w skład skarbów. Kontekst odkrycia obu opisywanych zawieszek, jak zaznaczono już wcześniej, nie jest znany. Z miejsca w którym została znaleziona pierwsza z nich, tj. otoczenia kościoła parafialnego pw. Św. Trójcy w Zawichoście bądź też jego najbliższych okolic, nie są znane dotychczas materiały wskazujące na istnienie w tym rejonie osady z okresu rzymskiego, nie odkryto też tutaj żadnego tak datowanego grobu. Wiadomo natomiast, że w pobliżu kilkakrotnie znajdowano w przeszłości monety rzymskie, w tym follisy cesarzy Konstantyna I i II oraz bliżej nieokreślone denary (J. Wielowiejski 1960, s. 395, 400) – możliwe, że wszystkie pochodzące z jednego rozproszonego skarbu. Nie można zatem wykluczyć, że opisywana zawieszka także wchodziła w skład tego samego skarbu, zwłaszcza, że dysponujemy informacją, że razem z nią zostały znalezione również jakieś monety rzymskie. Na temat kontekstu, w jakim znaleziona została zawieszka w Mosznej nie wiemy nic, nie jest znana nawet przybliżona lokalizacja, traktować ją zatem można jedynie jako znalezisko luźne, zapewne o jednostkowym charakterze.

Znaleziska obu zawieszek, bez względu na to, czy pochodzą z rozproszonych skarbów (jak być może mamy do czynienia w przypadku zabytku z Zawichostu), czy są to jedynie tzw. znaleziska luźne, stanowią wartościowy przyczynek do poznania kontaktów interkulturowych ziem polskich w okresie rzymskim.

Literatura

- Kokowski Andrzej
1998 *Metalowe wisiorki w kształcie topora na terenie Barbaricum na północ i północny-wschód od limesu rzymskiego, w okresie rzymskim i we wczesnym średniowieczu*. W: 20 lat archeologii w Masłomęczu. Tom 1, red. J. Ilkjær, A. Kokowski. Lublin, s. 99-116.
- Panasiewicz Waław, Wołoszyn Marcin
2002 *Staroruskie miniaturowe toporki z Gródka, pow. Hrubieszów*. Archeologia Polski 47: 1-2, s. 245-286.
- Wielowiejski Jerzy
1960 *Przemiany gospodarczo-społeczne u ludności południowej Polski w okresie późnolateńskim i rzymskim*. Materiały Starożytne 6, s. 7-426.

New finds of pendants in the shape of a miniature axe from the Roman Period

/summary/

In Zawichost (Sandomierz district, Świętokrzyskie voivodship) and the village of Moszna (Lublin district, Lublin voivodship) were accidentally found two pendants in the shape of a stylised axe made of silver sheets. The first one may have originally come from a hoard, while the origins of the other one are difficult to determine. Such pendants were used in Central and Eastern Europe in the Roman Period and the times of the

Migration Period. The artefacts from Zawichost and Moszna resemble type 3 of miniature axe-shaped pendants in A. Korkowski's classification (1998), which are associated mainly with the circle of Goths cultures and can be dated to phase C₂ of the Roman Period, although they differ from type 3 in the form of the loop.

Dr Marek Florek
Instytut Archeologii UMCS w Lublinie
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin
gflorek@wp.pl